

УДК 347.992 (447)

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ НА РІВНІ АПЕЛЯЦІЙНИХ СУДІВ

ENSURING OF COURT PRACTICE UNITY BY COURTS OF APPEAL

Деменчук М.О.,

*аспірант кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національного університету «Одеська юридична академія»*

У статті висвітлюється значущість уніфікованої судової практики. Досліджуються інструменти забезпечення єдності судової практики судами апеляційної інстанції. Особлива увага приділяється наданню методичної допомоги в застосуванні законодавства судами першої інстанції.

Ключові слова: апеляційний суд, апеляційна інстанція, судова практика, єдність судової практики.

В статье анализируется значение унифицированной судебной практики. Исследуются инструменты обеспечения единства судебной практики судами апелляционной инстанции. Особое внимание уделяется предоставлению методической помощи в применении законодательства судами первой инстанции.

Ключевые слова: апелляционный суд, апелляционная инстанция, судебная практика, единство судебной практики.

Importance of court practice unity is analyzed in article. Instruments of ensuring court practice unity by courts of appeal are investigated. The special attention is paid to providing methodical assistance in application of legislation to courts of first instance.

Key words: court of appeal, appeal instance, court practice, court practice unity.

Актуальність теми. Узагальнення судової практики є необхідною умовою для відправлення правосуддя на високому рівні. Воно сприяє однаковому застосуванню законів, передбачуваності прийнятих судових рішень та, як наслідок, підвищенню довіри до судової влади. Законом України «Про судоустрій і статус судів» викладеним у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. обов'язок його забезпечення покладено на Верховний Суд України, як на найвищий суд у системі судів загальної юрисдикції, що очолює місцеві суди, апеляційні суди, вищі спеціалізовані суди. Згідно закону висновки щодо застосування норм права, викладені у постановках Верховного Суду України, враховуються іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні норм права. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках Верховного Суду України, лише з наведенням відповідних мотивів [1, с. 13]. Для всебічного аналізу процесу забезпечення єдиної судової практики необхідно звернути увагу на роль судів апеляційної інстанції у забезпеченні єдності судової практики. Апеляційні суди також повною мірою сприяють забезпеченню єдиної судової практики в масштабах відповідної адміністративної одиниці.

Метою цієї статті є дослідження ролі апеляційних судів у забезпеченні єдності судової практики та формуванні однакового застосування норм права.

Виклад основного матеріалу. До системи апеляційних судів входять апеляційні суди з розгляду цивільних і кримінальних, господарських, адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення. Порядок їх формування, роботи та обсяг їх повноважень передбачено законодавством України.

Закон України «Про судоустрій і статус судів» викладений у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 р. закріплює такі повноваження судів цієї ланки:

– здійснення правосуддя у порядку, встановленому законом;

– розгляд справ відповідної судової юрисдикції, як судом першої інстанції, у випадках, передбачених процесуальним законом (наприклад, адміністративні справи про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, з мотивів суспільної необхідності розглядаються та вирішуються апеляційним адміністративним судом за місцем розташування нерухомого майна, що підлягає примусовому відчуженню [2, с. 183-1]);

– аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики, інформування про результати узагальнення судової практики відповідних місцевих судів та судів вищого рівня;

– надання місцевим судам методичної допомоги в застосуванні законодавства [1, с. 27].

Відзначимо деяку тавтологію у повноваженнях судів апеляційної інстанції. На нашу думку, немає потреби розділяти повноваження щодо здійснення правосуддя у порядку, встановленому законом, та щодо розгляду справ відповідної судової юрисдикції як суду першої інстанції у передбачених законом випадках. Адже обидва ці повноваження є по суті відправленням правосуддя.

Забезпечення єдності судової практики судами цієї ланки, по-перше, здійснюється шляхом відправлення правосуддя. Детальний порядок апеляційного оскарження рішення суду у апеляційному порядку регламентується відповідними процесуальними кодексами: Цивільним процесуальним кодексом України, Кодексом адміністративного судочинства України, Господарським процесуальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України). На прикладі останнього розглянемо порядок такого оскарження. КПК України встановлює перелік рішень, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, перелік осіб, які мають право на апеляційне оскарження, порядок та строки апеляційного оскарження, вимоги до апеляційної скарги, порядок прийняття апеляційним судом апеляційної скарги, можливість залишення апеляційної скарги без руху, її повернення або відмови у відкритті провадження, наслідки подання апеляційної скарги, процедуру апеляційного розгляду справи, можливість заперечення на апеляційну скаргу або відмови від апеляційної скарги, її змінення та доповнення під час апеляційного провадження, повноваження суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги, випадки зміни вироку або ухвали суду судом апеляційної інстанції, підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції та інше. Статтею 413 КПК України розкрито одну з підстав скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції – неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність. До таких випадків належать:

- незастосування судом закону, який підлягає застосуванню;
- застосування закону, який не підлягає застосуванню;
- неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту;
- призначення більш суворого покарання, ніж передбачено відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність [3, с. 413].

Для підтвердження вищевикладеного розглянемо статистичні дані скасування вироків за 2014 р. За апеляційними скаргами на вироки, ухвали (постанови) місцевих загальних судів до апеляційних судів надійшло 47,5 тис. справ і матеріалів, що на 20,6% менше, ніж у 2013 р. В апеляційному порядку перевірено законність та обґрунтованість 38,6 тис. вироків, ухвал (постанов) місцевих судів, що на 20,1% менше ніж у 2013 р.

Як свідчать матеріали судової статистики, якість розгляду кримінальних справ місцевими судами у 2014 р. покращилася. В апеляційному порядку було скасовано та змінено вироки стосовно 10,5 тис. осіб, що на 26% менше ніж у 2013 р. Їх частка від кількості тих осіб, щодо яких постановлено вироки місцевими загальними судами, становила 9,2%. Найбільший відсоток скасованих та змінених за апеляціями вироків постановили суди областей: Донецької – 18,6%, Кіровоградської – 14,1%, Чернівецької – 10,9%, Вінницької – 10,7%, Херсонської – 10,6%. У тому числі за апеляціями скасовано вироки щодо 6,2 тис. осіб. Із них: із направленням на новий судовий розгляд стосовно 3,4 тис. осіб, із постановленням нового вироку 1,7 тис. осіб. Найчастіше підставами для скасування вироків в апеляційному порядку, як і в попередні роки, були істотні порушення вимог кримінально-процесуального закону – скасовано вироки стосовно 2,5 тис. осіб, або

40,6% від усіх, щодо яких скасовані вироки. Це стосується судового провадження здійсненого за відсутності захисника, якщо його участь є обов'язковою, та через порушення право обвинуваченого на захист – щодо 259 осіб. Через неповноту судового розгляду скасовано вироки стосовно 167 осіб, через односторонність або неповноту досудового розгляду – стосовно 893 [4, с. 29–30].

Отже, переглядаючи рішення судів першої інстанції, апеляційні суди виправляють помилки, що були допущені та вплинули на результат розгляду справи, усувають їх та виносять свої рішення, чим сприяють однаковому застосуванню норм права. Всі помилки допущені місцевими судами мають бути у наступному проаналізовані, узагальнені та створюють базу для судової статистики. Інша ситуація була у радянські часи. Як показало спілкування із ветеранами судів та адвокатури, у радянські часи існувала практика «стабільності судових рішень», коли спроби обмежити випадки перегляду судових рішень судами другої інстанції для «підтвердження поваги до суду» призводили до протилежних наслідків.

Наступним інструментом забезпечення єдності судової практики є аналіз судової статистики. Апеляційні суди аналізують допущені помилки судами першої інстанції, виявляють можливі труднощі у тлумаченні норм права та причини, які призводять до них. Ці матеріали в наступному можуть використовуватися для надання методичної допомоги судам першої інстанції [5].

Підвищений рівень скасування у окремих судах дозволяє звернути увагу на проблеми застосування норм права та необхідність надання судам методичної допомоги у застосуванні законодавства, яка у свою чергу, є ще одним механізмом забезпечення єдності судової практики. Методична допомога може надаватися у вигляді проведення семінарів та іншої інформаційної роботи, обговорення причин помилок, але це ні в якому разі не може порушувати принципи незалежності суддів при вирішенні справ, що знаходяться в їх провадженні. Тобто, методична допомога повинна мати лише загальний характер, щодо існуючих проблем застосування норм матеріального чи процесуального права, і в ніякому разі не може містити зауваження або пропозиції щодо вирішення конкретних справ, які перебувають у провадженні суддів.

Прикладом такої методичної допомоги можна навести семінар, який було проведено 29 травня 2015 р. в апеляційному суді Одеської області для надання допомоги в застосуванні цивільного законодавства суддям місцевих судів Одеси та Одеської області. Як доповідачі виступили судді Апеляційного суду Одеської області. Під час семінару було приділено увагу проблемам стягнення банківських вкладів, у тому числі у випадку, коли в банках введена тимчасова адміністрація відповідно до норм Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб». Також була розглянута судовою практикою розгляду спорів про відшкодування моральної та матеріальної шкоди й звернено увагу на деякі особливості розгляду спорів про відшкодування шкоди, завданої внаслідок недоліків товарів, робіт (послуг) [6].

Важливу роль в уніфікації судової практики відіграє доступність судових рішень, у тому числі рішень апеляційної інстанції, яка забезпечується Законом України «Про доступ до судових рішень» від 22.12.2005 р. Метою цього закону є визначення порядку доступу до судових рішень з метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства [7]. Для забезпечення доступу до судових рішень та можливості ознайомлення з ними також функціонує Єдиний державний реєстр судових рішень, що діє на підставі постанови Кабінету Міністрів України від 25.05.2006 р. № 740 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» [8].

Висновки. Використання судами апеляційної інстанції наданих їм інструментів не лише сприяє уніфікації прийнятих судових рішень, своєчасному їх перегляду, але й зменшує навантаження на Верховний Суд України у сфері його повноважень щодо забезпечення єдності судової практики. На нашу думку варто приділити більше уваги повноваженням апеляційних судів щодо надання методичної допомоги у застосуванні законодавства місцевим судам для запобігання порушення закону. До складу апеляційних судів входять досвідчені професіонали, які на підставі судової статистики здатні передбачити які положення законодавства можуть викликати помилки у суддів

місцевих судів при тлумаченні цих законів під час розгляду справ. Роз'яснення цих положень під час конференцій сприяє попередженню невірному тлумаченню норм матеріального або процесуального права і, як наслідок, зменшенню навантаження на апеляційні суди.

Як і будь-яка система, елементи якої мають працювати злагоджено, судова система України не є винятком. Налаштована робота судів усіх рівнів є запорукою швидкого та справедливого правосуддя, зменшення навантаження на суддів усіх інстанцій та виправдовуванню очікувань населення, що є вкрай актуальним у світі реформ, що відбуваються у нашій державі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. «Про судоустрій і статус суддів» Закон України від 07.07.2010 р. викладений у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/192-19>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
4. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2014 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України № 6 (178) 2015. – 48 с.
5. Теліпко В.Е. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» : наук.-практ. коментар; за ред. В.В. Молдована – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 526 с.
6. Судова влада України офіційний веб-портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oda.court.gov.ua/sud1590/news/179099>.
7. «Про доступ до судових рішень». Закон України від 22.12.2005 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>.
8. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень: постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2006 р. № 740. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/740-2006-%D0%BF>.